

Tekst:

Guro Finterud

Doktorgradsstipendiat,

Institutt for kulturstudier, UiO

Den polysfone isbjørnen Knut

Våren 2007 gikk bildene av en søt, liten isbjørnunge verden rundt. Isbjørnen het Knut, og han bodde i Berlin Zoo. Nyheten om Knuts fødsel nådde tyske medier samtidig som FNs klimapanel slapp rapporten som for første gang slo fast at global oppvarming var et ubestridelig faktum. Isbjørnen hadde utkonkurrert pandabjørnen som symboldyr for miljøvernere, og i dette kulturelle klimaet klarte dedikerte dyrepassere og veterinærer i Berlin å redde en liten isbjørnunge som hadde blitt forlatt av moren sin. Snart var Knut internasjonal kjendis og maskot for en global miljøbevegelse.

September 2012 leverte jeg min doktoravhandling om Knut til bedømmelse ved institutt for kulturstudier og orientalske språk. Her følger jeg ulike fortellinger om den lille isbjørnungen, og viser med dette hvordan vår forståelse av dyr og natur formes av populærkulturelle motiver og fortellinger.

Knut var først og fremst en mediekjendis. Han ble født på tampen av året som kan sies å være høydepunktet for nyere tiders klimainterese. Tyske medier kastet seg over historien om isbjørnungen som var den

første på 33 år til å overleve i Berlin Zoo, og fremstilte ham nærmest som en Messias. I overskriftene var han “Bjørne-underet fra Berlin”. En uttalelse fra en dyrevernavtivist om at da fire måneder gamle Knut heller skulle vært drept enn å oppfostres av mennesker vakte internasjonal harme, og verdens første internasjonale dyrekjendis var et faktum. Da han fire dager senere ble presentert for publikum i dyrehagen for første gang møtte 500 journalister og kamerateam fra hele verden opp for å dekke begivenheten.

Lykken ble imidlertid kortvarig. Etter bare et par måneder var “søte Knut” i ferd med å vokse seg inn i en tenåringskropp. Snuten ble spissere, tennene skarper og kroppen større og mer keitete. Den morsomme leken med dyrepasserne ble mer risikabel, og snart var Knut alene i innhegningen. Medienes fortelling om underet fra Berlin måtte revideres, og i stedet for å gripe til biologien ble utviklingen forklart med henvisning til populærkulturen: Knut var en fallen barnestjerne. Barnestjernens forbannelse er et kjent motiv fra dagens populærkultur, og Knuts utvikling fra søt

og koselig til stor og potensielt farlig pas-set perfekt. Man fikk høre at Knut var blitt avhengig av oppmerksomhet, og at dalende popularitet hadde gjort ham aggressiv. Noen gikk så langt som å si at Knut var blitt en psykopat. Dyrehagens ansatte hevder at Knuts oppførsel var helt normal for en isbjørn i tidlig puberteten, men det var mediens fortellinger som fikk feste som sannhet i folks bevissthet.

Samtidig var det en gruppe mennesker som tok sterk avstand fra mediens historier. Både på internett og i dyrehagen samlet Knuts fans seg for å diskutere og beundre den voksende isbjørnen. Kringkastingsselskapet RBB i Berlin lagde tidlig en blogg hvor Knut selv fikk utfolde seg som blogger: en journalist var ansatt for å skrive om dagens hendelser i jeg-form fra Knuts perspektiv. Knut's Blog var en periode en av de mest leste i Tyskland, og etter at den første oppstandelsen la seg var det igjen en bety-

delig gruppe fans, hovedsakelig voksne damer, fra hele verden. Her lagde de sitt eget lille samfunn, basert på fortellingene til en Knut som alltid var lykkelig og som fortalte sin historie fra et utelukkende positivt synspunkt. Fansen la inn hilsener til Knut og diskuterte seg i mellom, men til tross for at alle identifiserte seg som dyrevernere og miljøbevisste var det en stille enighet om at kontroversielle temaer ikke skulle tas opp. Knut og hans blogg ble dermed et fristed hvor de kunne la verdens problemer ligge og bare nyte historiene fra en glad og lykkelig isbjørn.

Også i dyrehagen var det en betydelig gruppe fans som samlet seg for å kommunisere med og om denne spesielle isbjørnen. I motsetning til mediens meldinger om dalende popularitet kunne man i dyrehagen observere en stor gruppe besøkende foran Knuts innhegning helt til hans plutselige død i 2011. Enkelte besøkte Knut hver dag,

og de kunne fortelle historier om en grad av kommunikasjon de aldri hadde opplevd med andre dyrehagedyr. Knut likte å vinke til sine besøkende, og han løftet gjerne opp gjenstander og holdt foran øynene, slik han så menneskene gjøre med fotoapparater på andre siden av gjerdet. Han likte også å spille ball med sitt publikum. Ballen ble kastet fram og tilbake mellom Knut og publikum, men han bestemte reglene. Brukte de for lang tid på å få ballen inn til ham avbrøt han leken, og det var alltid han som bestemte når den skulle starte. Den Knut som fansen forteller om med stjerner i øynene er en ganske annen enn den falne barnestjernen i tabloidavisene.

Som nevnt var Knuts popularitet nært knyttet til samtidens miljøengasjement, og i den sammenheng fremsto han mer som et symbol enn en individuell isbjørn. Knut ble trukket fram som en representant for isbjørnens uvisse skjebne i Arktis, og det tyske miljøverndepartementet brukte ham som et springbrett for å fremme sitt engasjement for å bremse klimaforandringene. Gjennom kampanjen “Respect Habitats.Knut” ble det trukket en direkte linje fra at menneskene hadde klart å redde Knut til håpet om at menneskene også kan klare å redde isbjørnen som art. I ettertid fremstår prosjektet som et tomt symbolsk utspill, nært beslektet med en annen populærkulturell sjanger hvor kjendiser går ut som høye beskyttere av enkeltsaker på et symbolsk plan. Det eneste som beviselig kommer ut av det er en økning i individets popularitet som ofte overskygger saken.

Den siste fortellingen i min avhandling er den som tok til etter at selve livshistorien til Knut var over. 19. Mars 2011 druknet Knut foran sjokkerte tilskuere etter et anfall som viste seg å være resultatet av en hjerneblødning, bare 4 år gammel. Is-

bjørner i fangenskap blir vanligvis rundt 30 år, og Knut var fortsatt regnet som et ungdyr. Han hadde fortsatt en trofast fanskare som sørget som om de hadde mistet en nær venn, og dyrehagens beslutning om å stoppe ut skinnet for utstilling på det naturhistoriske museet i Berlin falt ikke i god jord. Underskriftskampanjer og demonstrasjoner til tross, Knut ble utstilt for første gang i museet 17. Februar 2013. Fansen på sin side har satt opp en gravstein på en kirkegård i Spandau, ved siden av graven til Knuts dyrepasser Thomas Dörflein som døde av hjerteinfarkt i 2008. Nå som Knut ikke lenger kan besøkes i dyrehagen kommer de heller hit med brev og blomster, og tenner lys for en gammel venn.

Fortellingene om Knut viser at selv i en urbanisert kultur hvor dyrehagen er et av få kontaktpunkter med dyr, så spiller dyrene en viktig rolle i måten vi konstruerer fortellinger om vår eksistens. Knut ble et symbol på en helt konkret klimatrussel, men han ble også en del av dagens kjendiskultur. Som dyrekjendis kan han gi oss nye perspektiver på hvordan denne tilsynelatende overfladiske delen av dagens vestlige kultur består av fortellinger om noe større enn bare sladder om enkeltmennesker. Som en motsats til dette kommer fortellingene fra dyrehagen, hvor vi får et innblikk i kommunikasjonen som foregår mellom dyr og menneske, og hvordan dyret som sådan tar aktivt del i å forme våre fortellinger om oss selv.

Avhandlingen forsvares ved offentlig disputas 3.mai kl 9.15 i Arne Næss auditorium, Georg Morgenstiernes hus, Universitetet i Oslo.